

УДК 81'27:316.77

Вербицька Н. В.

ВПЛИВ ЗАЛУЧЕНОСТІ НА РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНЦІЙНОГО КОДУ

У статті розглядається когнітивно-комунікативна сутність залученості та її вплив на регулювання референційного коду. Встановлено, що регулювання референційного коду відбувається при низькому ступені залученості одного з комунікантів, який характеризується дистанціюванням (відстороненням) від топіка та (само)усуненням одного з комунікантів від інтеракції.

Ключові слова: регулювання референційного коду, залученість, високий ступінь залученості, низький ступінь залученості, адресант, адресат.

Вербицька Н. В. Влияние вовлеченности на регулирование референционного кода. – Статья.

В статье рассматривается когнитивно-коммуникативная сущность вовлеченности и ее влияние на регулирование референционного кода. Установлено, что регулирование референционного кода происходит при низкой степени вовлеченности одного из коммуникантов, который характеризуется дистанцированием (отстранением) от топика и (само)устранением одного из коммуникантов от интеракции.

Ключевые слова: регулирование референционного кода, вовлеченность, высокая степень вовлеченности, низкая степень вовлеченности, адресант, адресат.

Verbytska N. V. The influence of involvement on the regulation of referential code. – Article.

The article deals with cognitive-communicative nature of involvement and its impact on the regulation of referential code. It was established that the regulation of referential code is due to low involvement of one of the communicants and it is characterized by distancing (detachment) from the topic and by the (self)withdrawal of one of the communicants from interaction.

Key words: regulation, referential code, involvement, high involvement, low involvement, addresser, addressee.

Сутність залученості реалізується як аналітична величина у двох дотичних сферах – у соціолінгвістиці та дискурс-аналізі. Соціолінгвістичний підхід до залученості полягає в бажанні мовця ініціювати і підтримувати вербальну інтеракцію [1, 80]. Дослідники дискурс-аналізу фокусують свою увагу на лінгвістичній варіативності крізь призму усного та письмового способів комунікації [4, 62].

Залученість як комунікативна сутність визначається ступенем взаємної інтеракції комунікантів, спрямованої на ефективне функціонування топіка [2, 463], Д. Танен визначає залученість в термінах ритму спілкування: якщо темп спілкування швидкий, то інтерактанти демонструють високий ступінь зацікавленості у топіку, і навпаки, сповільнений темп мовлення означає втрату зацікавленості у заданому топіку [4, 63].

Т. Катріел і М. Даскал розглядають два види залученості: топікальну та інтеракціональну. Перша відноситься до когнітивної орієнтації мовця на спільний дискурсивний топік, а друга, у свою чергу, визначає орієнтацію мовців на ситуацію спілкування та її учасників [3, 285]

Залученість є градуальною величиною, яка залежить від активності учасників ситуації спілкування. Зміна фокусу уваги комунікантів до інформативного наповнення повідомлення впливає на ступінь їх залученості [4, 63; 1, 80].

Лінгвісти асоціюють сутність залученості з високим ступенем залежності від нелінгвістичних маркерів (вираз обличчя, жести, інтонація). Тому залученість створюється не лише за рахунок форми дискурсу, але й за рахунок взаємодії лінгвістичних та екстралінгвістичних аспектів комунікації.

Мета даної статті зумовлена необхідністю дослідити когнітивно-комунікативну сутність залученості з позицій мовленнєвої актуалізації та розглянути її вплив на регулювання референційного коду.

Поставлена мета окреслює низку **завдань**:

Проаналізувати існуючі підходи до замученості. Визначити ступінь залученості, при якому відбувається регулювання референційного коду.

Встановити лінгвістичні маркери, які позначають високий та низький ступені залученості, які впливають на регулювання референційного коду (активізації/блокування).

Об'єктом дослідження є сутність залученості, а **предметом** – регулювання референційного коду, яке відбувається за умови низького ступеня залученості одного з учасників вербальної інтеракції.

Д. Танен розглядає залученість як внутрішній, емоційний зв'язок, який відчують індивідууми, який прив'язує їх як до інших комунікативних партнерів, так і до місця, діяльності, ідей, спогадів та слів [4, 12]. Дослідниця виділяє два типи залученості. Перший тип ґрунтується на різних видах повтору, що засвідчує емоційну зацікавленість комунікантів. Другий тип орієнтується на смислові фактори, наприклад, тропи, які в свою чергу, включають метафору, метонімію, синекдоху та іронію.

Розглянемо на прикладі як емоційна зацікавленість учасників ситуації спілкування, що маркується повторами, впливає на перебіг комунікативного процесу.

[...] «Then why was Baxter so anxious to apologize (MI)?»

«I can't answer that. I don't speak for Baxter»

«Why did Joey apologize (MI)? He did so in my presence, you know?»

«Did Joe **apologize (M2)** for raping Elaine, or did he **apologize (M2)** for the misunderstanding?»

«He **apologized (M1)**. That's what important»

«There's still no case, and his **apology (M2)** adds nothing to the evidence. There's no way to prove rape occurred. There was sex, sure, but you can't prove anything else» [6, 259].

Як бачимо, діалог формується навколо розмови двох адвокатів про епізод наруги над дівчиною. Один мовець (Майк) представляє інтереси жертви, а інший (Макевой) – інтереси обвинуваченого. Обидва мовці виявляють високий ступінь залученості до топіку, але з різних точок зору. Про це свідчить частота дистрибуції слова *to apologize*, яке присутнє у репліках обох мовців (далі M1 і M2). Стилістичний повтор слова *to apologize* маркує емоційну зацікавленість комунікантів і сприяє перебігу діалогу в рамках заданого топіка. Високий ступінь залученості адресата та адресанта можна зобразити наступним чином: $3M1=3M2$, де $3M1$ позначає залученість першого мовця, а $3M2$ – залученість другого.

Досягнення комунікативної мети можливе також за умови асиметрії ступенів залученості учасників ситуації спілкування. Під цим ми розуміємо такий алгоритм, за якого один мовець виражає високий ступінь залученості у заданому топіку, а інший мовець – низький. Проте повтор власної пропозиції мовцем з високим ступенем залученості є запорукою досягнення поставленої ним комунікативної мети, а саме: схематично це зображується наступним чином: $3M1>3M2$ (або $3M1<3M2$). Підкріпимо прикладом сказане вище:

«**A written report?**».

«Mikael, it's nothing to get worked up about».

«**I want to read the report**», he said.

«Oh come on, there's nothing out of the ordinary about this. We wanted to check up on you before we hired you».

«**I want to read the report**», – Mikael repeated.

«I couldn't authorize that».

«Really? Then here's what I say to you: **either I have that report in my hands within the hour, or I quit. I'll take the evening train back to Stockholm. Where is the report?**»

The two men eyed each other for several seconds. Then Frode signed and looked away.

«In my office, at home» [7, 324].

Діалог ведеться між журналістом (Mikael Blomkvist) та його роботодавцем (Frode). Предметом думки мовця є звіт, який було замовлено на журналіста без його відома. Коли Бломквіст дізнається про його існування, він просить віддати йому файл. Оскільки Фроуд незацікавлений в оприлюдненні таємної інформації і ступінь його залученості до заданого топіка розмови менший, він намагається згладити конфлікт і відмовити журналіста від його задуму. Це маркується таки-

ми реченнями: Mikael, it's nothing to get worked up about, oh come on, there's nothing out of the ordinary about this. Успішність комунікації досягається завдяки високому ступеню залученості Майкла Бломквіста, що маркується повторами (**A written report, I want to read the report (двічі), either I have that report, Where is the report**) і є прикладом актуалізації референційного коду.

Другий тип залученості орієнтується на тропи (метафора, метонімія, синекдоха та іронія). Розглянемо вплив низького ступеня залученості на блокування референційного коду:

«You look great today», – Kyle said with a smile.

«Thank you».

«Prada?»

«Dolce & Gabana»

«Killer shoes. Blahniks»

«Jimmy Choo».

«Five hundred bucks?»

«Don't ask»

... It was one of the few topics she cared to discuss.

«What are you doing for lunch?» – Kyle asked.

«I haven't had breakfast yet», – she replied coolly and withdrew into her little section of the cube [6, 241].

Як бачимо з прикладу, адресант реалізовує комунікативний акт компліменту, про що свідчить маркер *You look great today*. Вибравши відповідні одиниці мовного коду, він успішно реалізовує свою прагматичну мету: почати розмову з колегою, яка йому дуже подобається. Ефективність вибраного коду підкріплюється фразою *It was one of the few topics she cared to discuss*. Проте фразою *Five hundred bucks?* мовець змінює топік і спричиняє появу психологічної дистанції між комунікантами. Оскільки адресанту неприємна задана тема і ступінь його залученості низький, він блокує референційний код адресата фразою *Don't ask*, яка є прикладом некооперативної стратегії через тактику ненадання релевантної інформації. Така реакція адресанта призводить до зміни топіка розмови *What are you doing for lunch?* Вербалізацією слова *lunch* мовець висловлює імплікацію про те, що подруга вже снідала. Низький ступінь залученості та психологічна дистанція між комунікантами підкріплюється вербальним елементом *I haven't had breakfast yet* та невербальними засобами *she replied coolly and withdrew into her little section of the cube*.

Залученість, перш за все, протиставлялась усуненню (*detachment/considerateness*), що включало засоби для кодування віддаленості/дистанціювання від елементів дискурсу. Вчені розглядають залученість та усунення не лише як два полюси чіткої дихотомії, але і як континуум, у якому є різні ступені залученості, в діапазоні якого залученість проявляє свою флуктуаційну

природу. Це обумовлено комунікативною метою, соціальними та культурними конвенціями та нормами конкретного дискурсу.

На нашу думку, лінгвістичним маркером усунення можна вважати неозначений артикль, використання якого передбачає когнітивну операцію схематизації об'єкта розмови (віддалення від нього). Наприклад:

*At 6:30 on Thursday morning, Kyle walked into Dough Peckham's office and reported for duty. Dough was standing at his desk, which resembled, as always, a landfill. «How was **the funeral?**» – he asked without looking up from whatever he was holding.*

*«It was **a funeral**», – Kyle said. He handed over a single sheet of paper. «Here is an estimate of your hours on the Ontario Bank case». Dough snatched it, scanned it, disapproved of it, and said, – «Only thirty hours?».*

«At the most»

«You're way off. Double it and let's call it sixty» [6, 210].

Як бачимо, адресат використовує слово «похорон» з означеним артиклем, маючи на увазі конкретну ситуацію (**the funeral**). Проте адресант, не маючи бажання розмовляти, дистанціюється від топіка, використовуючи іменник з неозначеним артиклем (**a funeral**). Низький ступінь залученості продуцента призводить до його дистанціювання від топіка, блокування ним референційного коду і, зрештою, інтродукції нового топіка або реінтродукції попереднього: *«Here is an estimate of your hours on the Ontario Bank case», «Only thirty hours?», «At the most», «You're way off. Double it and let's call it sixty».*

Низький ступінь залученості мовця може також ілюструватися одиницями синтаксичного рівня, за допомогою речення, яке маркує стратегію (само)усунення від заданого топіка. Блокування референційного коду маркується мовленнєвими актами заперечення та наказу. Проілюструємо сказане на прикладі:

Sam slowly rose from his seat and walked to the end of the table where he stopped and stood with his back to Adam. «That was forty years ago», – he mumbled, barely audible.

«I didn't come here to talk about it», – Adam said, already feeling guilty.

Sam turned and leaned on the same bookshelf. He crossed his arms and stared at the wall. «I've wished a thousand times it hadn't happened».

«I promised Lee I wouldn't bring it up, Sam. I'm sorry».

«Joe Lincoln was a good man. I've often wondered what happened to Ruby and Quince and the rest of the kids».

«Forget it, Sam. Let's talk about something else».

«I hope they're happy when I'm dead» [5, 301].

Діалог ведеться між засудженим до смертної кари Семом Кейхалом та його адвокатом, внуком Адамом Кейхалом. Вони обговорюють злочин Сема. Будучи молодим, він вбив афро-американця. Ця історія відома обом учасникам ситуації спілкування. Однак ступені залученості інтерактантів до предмета думки мовця різні. Це можна зобразити наступним чином: ЗМ1>ЗМ2. Обидва учасники спілкування переслідують різні стратегічні лінії діалогу. Сем намагається розповісти онуку про вбивство і своє ставлення до нього: *«That was forty years ago», «I've wished a thousand times it hadn't happened», «Joe Lincoln was a good man. I've often wondered what happened to Ruby and Quince and the rest of the kids», «I hope they're happy when I'm dead».* Адам, у свою чергу, намагається реалізувати стратегію (само)усунення від заданого топіка, використовуючи експліцитні засоби. Ця стратегія складається з двох етапів, про що свідчить тональність спілкування та емоційний стан реципієнта. На першому етапі Адам вдається до фраз *I didn't come here to talk about it*, хоч і відчуває провину за небажання розмовляти на цю тему (*already feeling guilty*) та *I promised Lee I wouldn't bring it up, Sam. I'm sorry*. У другій фразі реципієнт вербалізує свої почуття (*I'm sorry*). Такий стратегічний хід з боку реципієнта не є успішним і продуцент продовжує розмову. Зростання емоційної напруги є чинником, який змушує реципієнта вдруге заблокувати референційний код продуцента і вдатися до комунікативного акту наказу *«Forget it, Sam. Let's talk about something else».* Як бачимо, реципієнт дотримується некооперативної стратегії, порушує принципи мовленнєвого спілкування, висловлює небажання взаємодіяти зі співрозмовником із певного питання завдяки тактиці відмови.

Наведені нами приклади ілюструють вплив низького ступеня залученості на блокування референційного коду через експліцитні/імпліцитні засоби, коли мовець виражає своє небажання розмовляти на заданий топік і вводить новий топік чи припиняє інтеракцію.

Отже, сутність залученості відіграє ключову роль при регулюванні референційного коду. Лінгвістичними маркерами високого ступеня залученості є повтори та метонімії. Низький ступінь залученості характеризується дистанціюванням (відстороненням) від топіка та (само)усуненням одного з комунікантів від розмови чи від інтеракції взагалі. Блокування комунікативного коду відбувається при низькому ступені залученості одного з комунікантів. Перспективи подальшого дослідження полягають у розширенні мовного матеріалу та детальнішому аналізі впливу залученості на активізацію та блокування референційного коду.

Література

1. Besnier, Niko. Involvement in Linguistic Practice: An Ethnographical Appraisal // Journal of Pragmatics. – 1994. – № 22. – P. 279-299.
2. Cooker D. and Burgon J. The Nature of Conversational Involvement and Nonverbal Encoding Patterns // Human Communication Research. – 1987. – №13 (4). – P. 463-494.
3. Katriel T. and M. Dascal / Speaker's Commitment and Involvement in Discourse // From Sign to Text: A Semiotic View of Communication, ed. Y. Tobin – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1989. – P. 275-295.
4. Tannen, Deborah. Gender and Discourse. – New York; Oxford: Oxford University Press, 1996. – 227 p.
5. Grisham J. The Chamber / J. Grisham – New York: Doubleday, 1994. – 676 p.
6. Grisham J. The Associate / J. Grisham – New York: Doubleday, 2009. – 294 p.
7. Larson S. The Girl with the Dragon Tattoo / S. Larson – New York: Vintage Books, 2009. – 590 p.